

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, G.Mirzaaxmedova

Bo'lajak tarix o'qituvchilarida analitik tafakkurni rivojlantirish texnologiyasi xorij olimlarining tadqiqotlarida. 17

B.Q.Qurbonova

Ta'limning zamonaviy globallashuv va axborotlashuv sharoitida rivojlanishga doir qarashlar 22

S.M.Zokirova, M.R.Maxkamov

O'zbekistondagi ta'limni tojik tilida olib boradigan maktablarda boshlang'ich sinf o'quvchilariga davlat tilini o'qitish jarayonida monolog va dialogning o'rni 27

G.I.Yuldasheva, O.M.Mirzaxamdamova

Sotsiologik tadqiqotlarda dasturiy ta'minot va Ibm Spss dasturidan foydalanish omillari..... 33

Sh.A.Ro'zaliyev

Informatika turkum fanlarini o'qitishda geymifikatsiyadan foydalanish bosqichlarini axborotlarni qayta ishlash va uzatish asosida tashkil etishning metodik jihatlari 40

A.R.Abdullayeva

Nikoh yoshi - oila barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy psixologik omili 43

N.U.Alijonov

Ta'lim sohasidagi rahbarlarning psixologik salomatligini tadqiq etish..... 49

M.Y.Atadjanov

Mahalla – milliy identifiklikka tahdidlardan himoya omili 54

N.N.Ahmadjonov

Ijtimoiy psixologiyada shaxsiy qadriyatlarini aniqlash tizimi..... 60

M.A.Djalalova

Maktabgacha yosh davri bolalarining psixologik salomatligining empirik tahlili 65

N.A.Ergasheva

Psixologik salomatlik hamda uning mezonlari..... 69

Sh.K.Mamajonova

O'smirlarda addiktiv xulq shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillarini empirik o'rganish 73

D.M.Mo'minov

Ommaviy axborot vositalaridagi manipulyativ omillarni inson ongiga tasirini o'rganish 81

D.M.Nuralieva

O'zbek oilalarida oila qurish motivlarini o'rganishda empirik tadqiq etilganligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 87

R.S.Nuriddinov

Bo'lajak pedagoglar psixologik salomatligiga ta'sir etuvchi omillar..... 92

M.J.Rajabov

Oilaviy munosabatlarda transakt rollar va ularning tahlili 96

F.S.Soliyev

Zamonaviy ta'lim muhitida psixologik xavfsizlik va ijtimoiy-madaniy xavfsizligi indeksini oshirishning psixologik mexanizmlari 100

Sh.A.Usmonov

Oilada bolaning o'zini anglashida ota-ona shaxsining roli 106

M.B.Yuldasheva

Yolg'izlik hissining ifodalanish xususiyatlari 111

G.S.Yunusova

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'nalganligini psixologik tahlili 116

M.S.Zakirova

Bolada shaxs fazilatlarini shakllanishida "Men" konsepsiyasining o'rni 121

H.A.G'anieva

Maktab o'quvchilarining kasb tanlashga bo'lgan motivlarini ijtimoiy-psixologik xususiyatlari... 128

Л.Ю.Абдукадилова, Д.В.Мионов

Интернет-зависимость школьников, как фактор снижения показателей в исследованиях PISA 134

UO'K: 316.61:159.923

IJTIMOY PSIXOLOGIYADA SHAXSIY QADRIYATLARINI ANIQLASH TIZIMI**СИСТЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЦЕННОСТЕЙ КУЛЬТУРЫ В СОЦИАЛЬНОЙ ПСИХОЛОГИИ****SYSTEM FOR DETERMINING THE VALUES OF CULTURE IN SOCIAL PSYCHOLOGY****Ahmadjonov Nurmuhammad Nabijon o'g'li**

Farg'ona davlat universiteti psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada talaba yoshlarda qadriyatlar aniqlash tizimi insonning ijtimoiy xati –harakatlari shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari shaxs xulq-atvori bilan bog'liqlik darajasini, madaniy qadriyatlari shaxsiy va guruhli mosligi ijtimoiy hayotdagi tasirlar, normalarni tahlil qilish va ijtimoiy-psixologik xulq motivlarini aniqlash. Bu tizim turli madaniy farqlar va o'xshashliklarni aniqlash va xati-harakatlarga ta'sir etuvchi asosiy qadriyatlarni tushunishga yordam beradi.

Аннотация

В данной статье рассматривается система определения ценностей в студенческой молодежи социально –психологические особенности формирования социального поведения человека определяют степень его связи с поведением личности, личностная и групповая совместимость культурных ценностей, влияние на общественную жизнь, анализ норм и выявление мотивов социально-психологического поведения. Эта система помогает выявить различные культурные различия и сходства и понять основные ценности, влияющие на поведение.

Annotation

This article examines the system of defining values in student youth. Socio-psychological features of the formation of human social behavior determine the degree of its connection with personality behavior, personal and group compatibility of cultural values, influence on public life, analysis of norms and identification of motives for socio-psychological behavior. This system helps to identify various cultural differences and similarities and to understand the basic values that influence behavior.

Kalit so'zlar: Qadriyat, qadriyatlar inqirozi, qadriyatlar ierarxiyasi, de facto, ijtimoiy ong, qadr-qimmat, yagona madaniyat

Ключевые слова: ценность, кризис ценностей, иерархия ценностей, де-факто, общественное сознание, достоинство, единая культура

Key words: value, crisis of values, hierarchy of values, de facto, public consciousness, dignity, unified culture

KIRISH

Globalashgan dunyoda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ayniqsa, internet kishilar kundalik hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurdi. Global tarmoq shiddat bilan rivojlanib, imkoniyatlari tobora kengaymoqda. Har kuni virtual makonda bir necha milliondan ziyod axborot resurslarining paydo bo'lishi uning hajmi har daqiqa sayin o'sib borayotganidan dalolat beradi. Internetning jamiyat iqtisodiy-ijtimoiy, madaniy, texnikaviy va hokazo taraqqiyotdagi o'rni beqiyos, albatta. Uning ulkan qudratini tan olish yoki olmaslik to'g'risida gap bo'lishi mumkin emas. Internet — inson tafakkuri, aql va bilimi qudratining mahsuli va in'ikosidir. Bugun bu global tarmoq afzalliklarini inkor etmagan holda, uning inson ma'naviyatiga tug'diradigan xavf-xatarlari to'g'risida so'z yuritishga to'g'ri keladi.

Har qanday davlat birinchi navbatda o'zining yuksak madaniyati hamda ma'naviyati bilan kuchlidir. Bunda qadriyatlarimiz, urf-odat va an'analarimizni o'sib kelayotgan yosh avlod ongiga singdirish, ularni milliy ruhda tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ta'lim-tarbiya jarayonining oldida turgan dolzarb vazifalardan biri barkamol shaxs tarbiyasida milliy qadriyatlar va urf-odatlardan foydalanishdir. Ayni paytda, yurtimizda ma'nan yetuk hamda barkamol bo'lgan shaxsni voyaga yetkazish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Zero, O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 25-dekabr kuni O'zbekiston yoshlari forumiga tashrif buyurib, uchrashuvda quyidagilarni ta'kidlagan:

“Qanchalik qiyin bo'lsin, biz yoshlar tarbiyasi bo'yicha o'zimizga xos va ta'sirchan, bugungi kunga hamohang usullarni izlab topishimiz kerak. Jondan aziz farzandlarimizni buzg'unchi va zararli g'oyalar, jinoyatchilik, giyohvandlik, loqaydlik, ma'naviy qashshoqlik kayfiyatidan asrashimiz zarur”

Har bir inson ushbu turdagi qadriyatlarning barchasiga yo'naltirilishi mumkin, ammo har xil darajada, bitta yo'nalish ustunlik qiladi. Shaxslarning bu tipologiyasi asosida G.Olport, P.Vernon va G.Linds qadriyatlarni o'rganish testini, G.Golland esa qiziqishlar testini yaratdilar.

Psixologiya fanida D. A. Leontev ongda mavjud bo'lgan haqiqiy qadriyatlar va refleksiv qiymat g'oyalarini farqlashni taklif qiladi. U hodisalarning uchta guruhini ajratadi:

1) ijtimoiy ong tomonidan ishlab chiqilgan va jamiyat hayotining turli sohalarida nima bo'lishi kerakligi haqidagi umumlashtirilgan g'oyalarda mavjud bo'lgan ijtimoiy ideallar haqidagi bilim sifatida qadrlash;

2) qadr-qimmat intilayotgan harakat sifatida, ya'ni odamlarning o'ziga xos harakatlarini talab qiladigan ijtimoiy ideallarning mazmunli timsolidir. Bu harakatlar olijanob, fidokorona, umumiy manfaatga qaratilgan va shaxsning shaxsiy intilishlariga zid kelmasligi mumkin;

3) shaxsning motivatsion tuzilmalarida mavjud bo'lgan shaxsiy ideallar sifatida qadriyatlar (nima bo'lishi kerakligi modellari) va uni o'z hayoti va faoliyatida mazmunli amalga oshirishga undaydi.

Xulq-atvorni tartibga soluvchi sifatida qadriyatlarning ijtimoiy-psixologik mazmuni haqida gapiradigan bo'lsak, aniqlangan uchta hodisa guruhiga to'rtinchisini, hayotimizda mavjud bo'lgan narsa sifatida qo'shish kerak:

4) qadriyat shaxsning axloqiy bahosi va axloqiy pozitsiyasi mezon sifatida. U insonning o'zini o'zi qadrlashi va o'zini o'zi anglashida mavjud bo'lib, shaxsning boshqa odamlarga nisbatan pozitsiyasini belgilaydi, shuningdek, do'stlar va sheriklarni tanlashga, shuningdek, shaxslararo munosabatlarning tabiatiga ta'sir qiladi.

Qadriyatlarni inson bu hayotda nimani xohlashi mumkinligi va nimani xohlashi kerakligi, ular bilan munosabatlarda boshqa odamlarni va o'zini qanday baholashi, nimaga intilishi va nimaga erishishga harakat qilishi kerakligining axloqiy ko'rsatkichi sifatida ko'rib chiqilishi mumkin, lekin faqat shu vositalar orqali. jamiyat tomonidan tasdiqlangan. O'z navbatida, maqsadlarga erishish vositalari ham qadriyatlardir. “Maqsad vositalarni oqlaydi” iborasi hayotning o'zi tomonidan qayta-qayta rad etilgan, chunki iflos qo'llar bilan toza ish qilish mumkin emas.

Qadriyatlarni o'rganish ularning yoshi, jinsi va jamiyat madaniyati bilan bog'liqligini ko'rsatdi. Masalan, yoshlikda inson mustaqillik va erkinlikni, keksalikda esa farovonlik va farovonlikni qadrlashi mumkin. Erkaklar ko'proq yutuqlarga intilishadi, ayollar esa sevgi va oila qadriyatlariga ko'proq yo'naltirilgan. Turli madaniyatlardagi qadriyatlardagi farqlar alohida ko'rib chiqishni talab qiladi, shuning uchun ular bobning oxirgi qismida taqdim etiladi.

Qadriyatlar sezilarli barqarorlik bilan ajralib turadi va shaxsiyat shakllanishining asosini tashkil qiladi. Ular motivatsion maqsadlarni va ularga erishish uchun tegishli harakat yo'nalishlarini ifodalaydi. Odamlar taxminan bir xil qadriyatlarga amal qiladilar: oila, farovonlik, sog'liq, erkinlik, tenglik, adolat va boshqalar. Biroq qadriyatlar turli davrlarda o'z ahamiyatini o'zgartiradi, chunki ular jamiyatning turmush sharoiti va madaniyati bilan bog'liq. Qadriyatlar ijtimoiy bilishda markaziy rol o'ynaydi va aqliy umumlashtirishni tushunish uchun zarur bo'lgan asosni ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

“Qadriyat” tushunchasining mazmunli o'zgaruvchanligi uning mumkin bo'lgan ma'nolarining individual xilma-xilligiga olib keladi, utilitar narsalardan ma'naviy ne'matlarga - umuminsoniy qadriyatlargacha farqlanadi. Olingan tarkibning xilma-xilligini tavsiflash uchun insonning “qadriyat tizimi” tushunchasi qo'llaniladi.

Shaxsiy qadriyatlar tizimini yaratish uchun tasniflash modellarining juda ko'p xilma-xilligi mavjud bo'lib, ular asosidagi mezonlarda farqlanadi.

Shaxsning qadriyatlar tizimi elementlarining ko'plab tasniflarida ularni obyektivlik va subyektivlik parametrlariga ko'ra ajratish tendensiyasi mavjud. Shunday qilib, H.Berdyayev ma'naviy, ijtimoiy va moddiy qadriyatlarni aniqladi, V.P.Tugarinov - ma'naviy (ta'lim, fan, san'at);

ijtimoiy-siyosiy (erkinlik, birodarlik, tenglik, adolat); moddiy (texnologiya va moddiy ne'matlar), D.A. Leontev - ijtimoiy ideallar, obyektiv qadriyatlar va shaxsiy qadriyatlar.

Qadriyatlarni ideallik - moddiylik asosida solishtirganda aniqroq dixotomiya aniqlanadi. Xususan, V.F.Sergantov barcha qadriyatlarni ikki toifaga ajratadi - moddiy (mehnat qurollari va vositalari, bevosita iste'mol qilinadigan narsalar) va ma'naviy (siyosiy, huquqiy, axloqiy, estetik, falsafiy va diniy g'oyalar). O.G. Drobnitskiy obyektiv qadriyatlarga qarama-qarshi qo'yadi, ular ularga yo'naltirilgan ehtiyojlar obyekt sifatida ishlaydi va ong qadriyatlari yoki qadriyatlar - vakillik; birinchisi, uning talqinida, bizning baholash obyektimiz, ikkinchisi esa bunday baholashning eng yuqori mezonidir.

Ko'rsatilgan yondashuvga yaqin bo'lgan J.Gudechek tasnifi "qadriyat" tushunchasining ikkita asosiy ma'nosiga asoslanadi - obyektiv (odamlarning subyektiv baholaridan qat'iy nazar) mavjud ob'ektlar, hodisalar, g'oyalar, moddiy va ma'naviy mahsulotlarning xususiyatlari va boshqalar va subyektiv ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar, shaxs uchun "qiymat". Shaxs uchun qadriyatning ahamiyati muallif tomonidan uchta ma'noda tushuniladi: insonning sa'y-harakatlari yo'naltirilgan yoki uning ehtiyojlarini qondiradigan narsalarning sifati; shaxs tomonidan ijobiy baholangan ob'ektlar sifatida; mezon sifatida, uning asosida turli ob'ektlar baholanadi.

Qadriyatlarni tasniflash masalasini hal qilishning keng tarqalgan yondashuvlaridan biri ularni mutlaqlik (universallik) va nisbiylik mezoniga ko'ra guruhlarga bo'lishdir.

NATIJA VA MUHOKAMA

Dissertatsiyaga obyekt sifatida Farg'ona davlat universiteti talaba yoshlar 1-3-kurs talabalari orasidan 34 nafar, 1-kurs talabalaridan 31 nafar jami 65 nafar talabalarda tadqiqotimiz bosqichida talabalarni qadriyatlarini baholashda psixologlarning baholashlari bilan solishtirganda ko'proq o'xshashlik aniqlandi. Fisher mezonidan foydalanish 1-kurs va 3-kurslarning shaxsiy hayotdagi bir qator qadriyatlarining shaxsiy ahamiyatini baholashda o'xshashliklarini aniqlashga imkon berdi. 1-kurs va 3-kurslar o'rtasidagi shaxsiy hayot qadriyatlarining shaxsiy ahamiyatini o'rtacha baholash o'rtasidagi eng katta tafovut ruhiy "qiynoqqa" (2,3 ball nomuvofiqlik) va muvaffaqiyatga (2 ball) nisbatan aniqlangan). 3-kurslar o'rtasida shaxsiy hayotning tarkibiy qismi sifatida ruhiy "qiynoqqa" ahamiyati, 1-kurslar orasida muvaffaqiyatning ahamiyati ustunlik qiladi. Psixologlar, huquqshunoslar va iqtisodchilar tomonidan berilgan qadriyatlarining shaxsiy ahamiyatini o'rtacha baholashning eng katta o'xshashligi oilaviy (0,2 ball nomuvofiqlik) va sog'liq (0,2 ball nomuvofiqlik) kabi shaxsiy hayot qadriyatlariga nisbatan topilgan.

№	Qiymatlar nomi	Stat. baholarning o'xshashlik darajasi
1	Do'stlik	0,038
2	Ruhiy "qiynoqqa"	0,012
3	Hayot rejalari	0,004
4	Salomatlik	0.000
5	Martaba	0.000
6	Sevgi	0,022
7	Moddiy farovonlik	0,003
8	Oila	0,016
9	Muvaffaqiyat	0.000

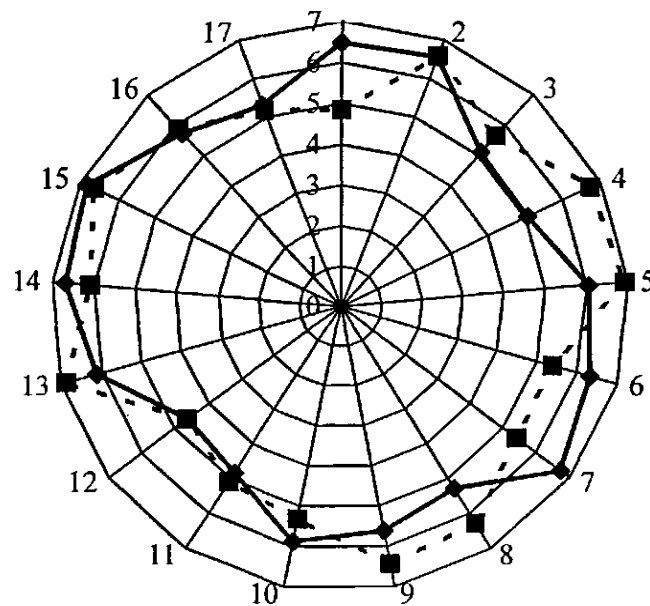
Shaxsiy qadriyatlarini aniqlash metodikasi bo'yicha umumiy natijalar

Kasbiy yo'nalishga ko'ra guruhlarga bo'lingan respondentlar o'rtasida shaxsiy hayot qadriyatlarining ahamiyatini taqsimlash tahlilini jamlagan holda shuni ta'kidlash mumkinki, psixologlar orasida "odamdan odamga" tipidagi kasblar vakillari eng ko'p. intrapersonal qadriyatlar guruhiga mansub ma'naviy tekislik qadriyatlari muhim; "shaxs – belgi" tipidagi kasblar bilan to'liq

PEDAGOGIKA

yoki qisman bog'liq bo'lgan kasblar uchun moddiy farovonlik qadriyatlariga erishish bilan bog'liq shaxslararo qadriyatlar birinchi o'ringa chiqadi

Jinsi bo'yicha shaxsiy hayot qadriyatlarini taqsimlash o'ziga xos xususiyatlarni ko'rsatdi (2-jadval, 6-rasm), bu umuman psixologlar o'rtasida shakllangan pozitsiyaga mos keladi, bunda ayolning psixologik maqsadi saqlab qolish va rivojlantirishdir. uning ichki dunyosi, odamlar, erkaklar bilan hissiy munosabatlarni saqlash - ularning oilasi hayotining tashqi makonini zabt etish va himoya qilish; Erkaklarning energiyasi tashqi tomonga, ayollar - ichkariga, erkaklar faol, ayollar sezgir. Shaxsiy hayot qadriyatlarining o'rtacha baholaridagi eng katta tafovut ruhiy "qiynoqqa" (2,55 ball), martaba (2,25 ball) va muvaffaqiyat (1,5 ball) qiymatlarida aniqlandi.

Ayollar**Erkaklar va ayollar o'rtasida**

Yuqori va past tashvish namunalari bo'yicha shaxsiy hayot qadriyatlarini o'rtacha baholash, bu erda: 1 - tashqi ko'rinish, 2 - do'stlik, 3 - ruhiy "qiynoqqa", 4 - hayot rejalari, 5 - sog'liq, 6 - martaba, 7 - sevgi, 8 - moddiy farovonlik, 9 - qo'shimchalar, 10 - odatlar, men - o'tmish, 12 - jinsiy aloqa, 13 - ijtimoiy mavqe, 14 - oila, 15 - nikoh, 16 - muvaffaqiyat, 17 - sevimli mashg'ulotlar

Yuqori va past tashvishli respondentlar namunalari shaxsiy hayot qadriyatlarining ahamiyatini o'rtacha baholashni taqqoslash ruhiy "qiynoqqa" (1,93 ball) va sevgi (1,91 ball) qiymatlarini baholashda eng katta tafovutlarni aniqladi. "Aqliy azob-uqubatlar" qiymatining yuqori shaxsiy ahamiyatini tan olish juda tashvishli sub'ektlar uchun xosdir. Shu bilan birga, aqliy "qiynoqqa" eng keng sabab maydoniga ega bo'lishi mumkin, masalan, shaxsiy hayot sohasidagi muvaffaqiyatsizlik tajribasi yoki boshqalarning muvaffaqiyatiga hasad qilishdan boshlanadi. Sevgi qiymatini baholashning ustunligi past tashvishli shaxslar uchun xosdir. Bir qator shaxsiy hayot qadriyatlarining shaxsiy ahamiyatini baholashdagi bunday nomuvofiqliklar shaxsiy tashvishning xarakterli darajasi nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladigan shaxslar uchun mazmunan xosdir.

XULOSA

Bizning tadqiqotimiz shaxsiyatning eng muhim sohasi - qadriyatni o'rganishga bag'ishlangan. Shaxsning qadriyat sohasi ilmiy tadqiqot obyekti bo'lib xizmat qildi.

Ishning nazariy-tadqiqot bosqichi shaxsning qadriyat sohasi shaxsiy tashkilotning eng muhim jihatini tashkil etishini aniqlashga imkon berdi. Bir qator subyektiv va obyektiv sharoitlar ta'siri ostida shakllangan shaxsning qadriyat sohasi o'ziga xos psixologik "prizma" ni tashkil qiladi,

bu orqali odam o'zini atrofidagi dunyoni idrok qiladi va sodir bo'layotgan voqealarga nisbatan xulq-atvor ko'rinishlari majmuasini quradi. bu. Insonning qadriyatlarini tushunish, ularning murakkab mazmuni va tarkibiy makoniga kirib borish orqali biz uning tashqi dunyo bilan o'zaro munosabatlarini qanday tashkil etishi haqida prognoz qilish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Insoniy qadriyatlar sohasining xususiyatlarini o'rganishning yuksak ilmiy va amaliy ahamiyatini e'tirof etish uning bir qator fanlar, birinchi navbatda, psixologiya, sotsiologiya va pedagogika muammolariga murojaat qilish edi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi loyihalarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 29-avgustdagi PQ-3245-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-fevraldagi PQ-4190-sonli "2019-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasi aholisining ruhiy salomatligini muhofaza qilish xizmatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-4201081>.
3. Yanitskiy M.S. Dinamik tizim sifatida shaxsning qiymat yo'nalishlari. - Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2000. - 204 p.
4. Berdyaev N. A. Rossiya taqdiri. - M., 1990 yil.
5. Tugarinov V.P. Marksizmdagi qadriyatlar nazariyasi. - L.: Leningrad davlat universiteti nashriyoti, 1968.- 124 b
6. Leontyev D.A. Qadriyat fanlararo tushuncha sifatida: ko'p o'lchovli qayta qurish tajribasi // Falsafa savollari. - 1996. - 5-son. - 15-26-betlar
7. Serjantlar V.F. Inson, uning tabiati va borliq ma'nosi. - M., 1990, -360-yillar.
8. Drobnitskiy O.G. Jonlantirilgan ob'ektlar dunyosi. Qadriyatlar muammosi va marksistik falsafa. - M., 1967 yil.
9. Gudecek Y. Shaxsning qadriyat yo'nalishi // Sotsialistik jamiyatdagi shaxs psixologiyasi: Shaxsning faoliyati va rivojlanishi. - M., 1989.-B.102-109.